

Laurencije, općinski vikač dubrovački četrdesetih godina XIV stoljeća

UDK 316.7 (497.13) »DU« LAURENCIJE

U Dubrovniku je 30. siječnja 1347. Laurencije, općinski vikač, grlato razglašavao stanovnicima Grada ono što mu je naređeno po Knezu i njegovim savjetnicima. Obavještavao je Dubrovčane da »svaka osoba, bilo muška bilo ženska, domaća ili strana, može slobodno, sigurno i bez straha doći u Dubrovnik tri dana prije svetkovine svetog Vlaha i tri dana poslije svetkovine a bez obzira da li je dužnik općine ili privatnim osobama. Izuzimaju se one osobe koje su protjerane i u kontumancu radi krvnog delikta odnosno sličnog zlodjela učinjenog svijesno ili spletom okolnosti« (Anno domini MCCCXLVII, indictione XV. Die XXX mensis januarii. Laurentius preco communis de mandato domini comitis gridavit in locis solitis, quod quelibet persona terrigena forensis possit libere et secure venire Ragusium tribus diebus ante festum sancti Blaxii et tribus diebus post dictum festum, non obstante quod esset debitor communi vel alteri speciali vel malefacto commissio per eum vel eius occasione).¹

Ovim službenim aktom izdatom po Knezu i Malom vijeću Dubrovačkom prisjećamo se poznate historijske činjenice da je u srednjovjekovnom Dubrovniku za vrijeme proslave blagdana sv. Vlaha bilo dozvoljeno izgnanicima s dubrovačkog područja da se vrate i da borave u Gradu a u svrhu reguliranja poremećenih i nedovršenih raznih, mahom trgovačkih poslova.² Očita je praktičnost i trgovački duh stanovnika ovog malog grada na jugu Jadrana koji će se, uskoro, osloboditi mletačke dominacije i 28. veljače 1358. postati slobodan grad, odnosno sve češće će se poslije ovog datuma u dokumentima koji slijede nazivati: Republica Ragusa.³

Tko je bio Laurencije?

Susreće se u mnogim dokumentima Historijskog arhiva u Dubrovniku vezanim za treći, četvrti i peti decenij XIV stoljeća.⁴ Naziva se uvijek: Laurentius preco communis ili Laurentius rivarius communis t. j. Laurencije, glasnik općinski; Laurencije vikač općine.

A tko su bili općinski vikači dubrovački u XIV stoljeću a i prije i poslije četrnaestog stoljeća?

U Leksikonu srednjovjekovnog latinskog jezika (Lexicon latinatum Medii Oevi Iugoslaviae, fasciculus V; O—P; Zagreb, 1975., JAZU, str. 839), nalazi se riječ: preconiciacio, preconiciatio, preconizatio, preconissatio, f., praeconium — javno oglašavanje. Odatle i riječ: praeco tj. čovjek koji javno oglašava nešto što je važno, od osobitog interesa, od posebne vrijednosti i pažnje za stanovnike grada odnosno određene urbane ili ruralne sredine, naselja, mjesta varoši ili sela. Mnogi pisci koji se bave razradom, proučavanjem ili znanstvenom obradom na-

še srednjovjekovne prošlosti⁵ prevode naziv praeco (preco) s riječju: telal ili pak zdur odnosno dobošar. Kako je pak telal turska riječ a dobošar mađarska; a i jedan i drugi naziv imaju isto značenje t. j.: (kako piše u Velikom riječniku hrvatskog ili srpskog jezika), općinski dvorski ili kneževski službenik (onaj što nešto više, razglasuje), vojnik rektorove tjelesne straže; a kako je pak po Bogoljubu Klaiću Rječnih stranih riječi) zdur: »u Dubrovniku za vrijeme Republike naziv za glasnika, najavljiivača, heralda, telala...« čini se zgodnim i točnim ovo: praeco communis prevesti s: općinski glasnik, vikač. Naime, vrlo rijetko je u arhivalijama zapisano samo: praeco, preco t. j. glasnik, vikač; redovito je i riječ: communis, dakle općinski. Najispravnije je i našeg Laurencija, a i sve njegove istoposlenike nazvati: općinski glasnik, općinski vikač.

Kako se pak zna da je zdur bio zapravo pripadnik Kneževe tjelesne straže i pratnje, ispravnije ga je tamo i ostaviti a uz, ipak, dozvoljenu pretpostavku da je, ponekad, i član Kneževe »tjelesne garde« mogao biti zadužen obavezom da na: »poznatim, javnim mjestima, punim glasom« obavještava pučanstvo o novom propisu, važnoj odredbi i odluci, upozorenju, napomeni i sl. izdatoj po Knezu i njegovom Malom vijeću odnosno po Vladi, Vijeću umoljenih — Senatu, Velikom vijeću itd. — gridavit publice et alta voce per civitatem in locis solitis seu consuetis... —« (vikaše javno i snažnim glasom po gradu na odabranim mjestima...). Tako i Laurencije, općinski vikač dubrovački iz prve polovice XIV stoljeća, ima svoje sudruge odnosno suradnike u Bogoju, Dobroslavu, Veseljku, Bernardu i Milgostu, a njima prethode Petar, Milče, Dominče, Marín, Martin, Derinenc, Skuril i Skrofan.⁶ Sve su to imena općinskih vikača, objavljiivača, glasnika a koja se susreću u dokumentima Historijskog arhiva u Dubrovniku od početka pa do sredine XIV stoljeća. Svaki je od njih priča za sebe a svi oni zajedno vrše isti posao, izvršavaju ista zaduženja; a to je da približno o istim ili sličnim zbivanjima u Općini obavještavaju stanovništvo i to zbog toga jer tako naređuje Knez i njegovo Malo vijeće; jer su tako odlučili oni koji upravljaju Gradom i poretkom.

Tih godina, u tim vremenima je Knez Mlečanin, neprikosnovena osoba čija riječ i odluka daje pečat svim političkim zbivanjima u Općini. Malo je vijeće pod neposrednim njegovim utjecajem i redovito odlučuje i izglasava ono što je Knez predložio. Kako je pak Knez mogao biti samo Venecijanac, razumljivo je da su zbivanja u Dubrovniku samo odraz raspoloženja i razmišljanja začelih u Veneciji; politički, a time i ekonomski i društveni

život u Dubrovniku je ogledalo zbivanja »gospodari-
rice Jadranskog mora« tj. u Republici sv. Marka, u
»Serrenissimi«.7 Ono što se po Knezu javno oglašilo
odluka je, odredba odnosno zakon koji se mora
slušati bez pogovora i prigovora. U protivnom slijedi
kazna po volji i nahođenju gospodina Kneza. To
znamo zasigurno budući da velika većina obavijesti
završava riječima: ko tako ne učini kaznit će se
onoliko i onako kako gospodin Knez bude odlučio
(»pena et voluntatem domini comitis... — kazna po
volji gospodina Kneza...).

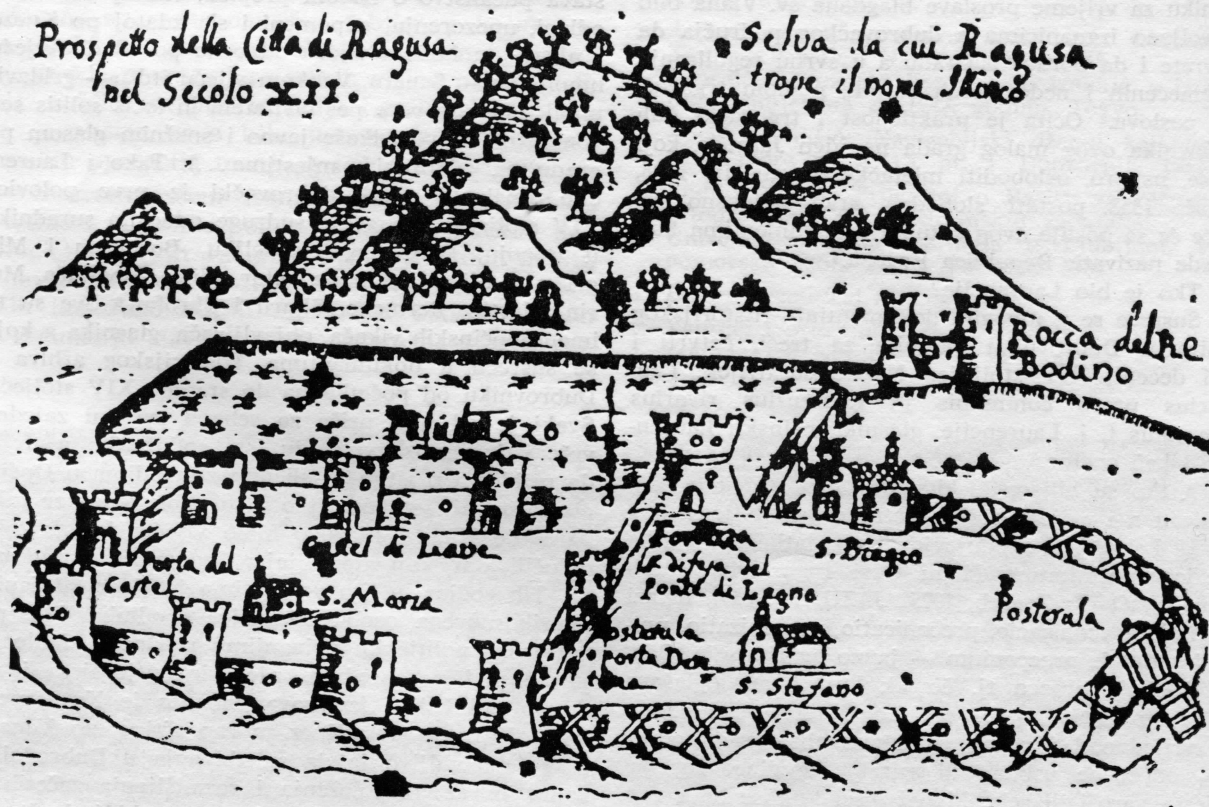
Kad se kronološkim redom, iz dana u dan, iz
dokumenta za dokumentom, prati sve ono o čemu
su općinski glasnici obavještavali stanovništvo, može
se dobiti uvid u društvena zbivanja u Gradu i Op-
ćini; može se dobiti uvid u dubrovačku političku,
socijalnu, gospodarstvenu i društvenu svakodnevn-
icu prošlih stoljeća.

I ne samo to. Javna oglašavanja iznesena po
općinskim glasnicima u kontekstu praćenja i pove-
zivanja važnijih političkih (najčešće), trgovačkih,
vojnih (rjeđe) i ostalih arhivskih dopunjenata ve-
zanih za sačuvane sjednice svih triju Vijeća dubro-
vačkih, dobivaju šire i dublje dimenzije; davaju
širi i jasniji pregled i pogled na bolje i točnije
poznavanje zbivanja u našoj dalekoj, srednjovjekov-
noj prošlosti, konkretno u Dubrovniku sredinom
XIV stoljeća. Tim vremenskim periodom, naime,
bavi se ovaj rad, ukazujući na arhivske dokumente
vezane za ime Laurencija, općinskog dubrovačkog
vikača.

Bilo bi, naime preopširno navesti sve arhivske
dokumente u kojima se susreću imena već navede-
nih općinskih glasnika u Dubrovniku sredinom

XIV stoljeća. Zadržimo se samo na onim dokumen-
tima vezanim za Laurencija, a i to samo za neko-
liko mjeseci u 1347. g. Navađanje većeg broja ar-
hivskih zabilježbi, ili svih do sada sačuvanih, a koji
se mogu naći u Historijskom arhivu u Dubrovniku,
predmet su veće studije i većeg, opsežnijeg rada i
napora, s većim znanstvenim ambicijama, koji čeka
da bude započet i (vjerojatno) dovršen, a u ovom
zapisu o Laurenciju, dubrovačkom općinskom vi-
kaču, bit će iznesen samo dio arhivskih podataka
koji će ukazati na dubrovačku svakodnevnicu prvog
polugođa 1347. g. Laurencije je, kao i svi općinski
vikači prije i poslije njega, službenik Općine, osoba
pouzdana, provjerena i uz to, zasigurno, najvjero-
jatnije rođena u Dubrovniku ili pak od dugogodiš-
njeg boravka u Gradu odnosno na području Općine.

Općinski se vikači javljaju u arhivskim doku-
mentima već krajem XIII stoljeća tj. paralelno s
prvim pisanim, do današnjih dana sačuvanim akti-
ma, pergamenima, ispisima, zapisima, Vladinim za-
bilješkama i sl.⁸ To je i logično. Jer ono što je odlu-
čio Knez; ono o čemu se raspravljalo na sjednica-
ma Vlade, Vijeća umoljenih, Malom Vijeću s Kne-
zom ili pak dogovor Kneza i Kancelara, notara itd.
odnosno zamolba Knezu, Kancelaru, Notaru od sta-
novnika Općine koji je — sua sponte —, (izričito na
svoj zahtjev) zatražio od Kneza kao predstavnika
vrhovne vlasti i odgovorne osobe za red i poredak
u Gradu i na području Općine, odnosno od 1358. g.
Republike, trebalo je na neki način javno oglasiti i
upoznati pučanstvo. A za to su bili najpogodniji
(možemo zasigurno pretpostaviti) ljudi zdravi i sna-
žni, jakog glasa i bistre pameti, osobe od povje-
renja Vlasti, koji su na za to određenim mjestima

i odabranim »punktovima« u Gradu, (stjecište dvaju ili više ulica, u blizini poznate kuće ili javne zgrade, na trgovima, pred crkvama itd.) tj. ondje gdje se narod češće i lakše sakuplja, više međusobno kontaktira i duže boravi, vikali iz sveg glasa ono što su im Knez i Vlada naredili da razglašavaju. Pri tom su se služili dobošem, manjim bubnjem kojim bi, prije same usmene obavijesti izazivali pažnju i zainteresiranost stanovništva. (Potvrdu za ovakovu tvrdnju nalazimo u arhivskom dokumentu iz 11. siječnja 1302. g. po kojem se zna da je: »U Malom vijeću odlučeno da Matija, općinski vikač, treba imati dva perpera poviše općinske plaće svake godine. Zbog toga je dužan imati i svirati trubu i po noći i po danu, sve dok mu to bude određeno«.⁹ (Die XI intrante januarii. — In mense Januarii millesimo tercessimo secundo. Indictione XV. Capta fuit pars in minori consilio quod Matheus prece comunis habere debeat a comuni yperp. II ultra salarium suum, omne anno quomodo datur allis (preconibus) et propter hoc ipse teneatur et debeat sonare trombettam de nocte et de, die quocumque fuerit opportunum).

Ovakav se običaj mogao susresti u našim krajevima i do pred 40—50 godina unazad; malo doduše izmijenjen od načina iz XIV stoljeća ali istog, vrlo slično postupka: prvo bi na nekom uglu ili trgovištu ili raskršću, a u blizini crkve, općinske ili neke druge važne i poznate javne zgrade itd., zabubnjao ili zatrubio a potom, kada bi se narod sakupio, punim glasom, grlato vičući oglašavao općinski vikač važnu obavijest.

U malom naselju, manjem mjestu, selu ili zaseoku dovoljan je bio samo jedan čovjek za tako nešto. U većem mjestu ili pak gradu, kakav je bio Dubrovnik u prvoj polovici XIV stoljeća, — zna se da je tada u Gradu bilo više od pet tisuća stanovnika¹⁰ — općinskih je vikača bilo po nekoliko u istom vremenskom razdoblju. Jedan čovjek naprosto nije fizički mogao u jednom danu obavijestiti sve pučanstvo, odnosno nije bio u mogućnosti obići sva »poznata i određena mjesta« a i glas bi mu promukao nakon duže upotrebe.

Od njih nekoliko obično je neki prednjačio pred drugima, bilo po snazi glasa, bilo po većem povjerenju Kneza odnosno Vlade, bilo po nečem drugom što danas, s razmaka od nekoliko stoljeća ne možemo dokučiti. Gledajući arhivske dokumente uočljivo je da se neki od navedenih općinskih glasnika češće javlja i spominje, davaju mu se važnije i vrednije obavijesti, odluke i odredbe koje je dužan prenijeti stanovnicima Grada a on to, kako je sudi po arhivalijama, zdušno, ispravno i »punim glasom« izvršava. I naš Laurencije prednjači pred ostalim svojim sudruzima, općinskim vikačima dubrovačkim u trećem, četvrtom i petom desetljeću XIV stoljeća.

Evo nekoliko arhivskih zabilješki vezanih s imenom Laurencije, općinski vikač, i to samo za prvih nekoliko mjeseci 1347. g.

U drugoj polovini veljače (22. II) 1347. g., Laurencije, općinski vikač poslat po Knezu i njegovoj sviti viče i javno objavljuje po Gradu, a na za to određenim mjestima da: »svaka osoba muškog ili ženskog roda, domaća ili strana, koja ima bilo ka-

kovo pravo ili potraživanje na dobra (imovinu) Leona de Surmana, treba se javiti i zapisati u općinskoj Kancelariji u roku od osam slijedećih dana, jer ako dođe nakon toga roka neće biti više saslušana (primljena).

Istog se dana notarskoj kancelariji prijavio Mikoje, muž Mirne, s riječima: »da ima notarski zapis iz kojeg je vidljivo da potražuje od Leona i njegovih dobara«.

(Die XXII februarii. 1347) Laurencius prece communis de mandato domini comitis et sue curie gridavit publice palam et alta voce per civitatem in locis consuetis, quod quelibet persona, masculus vel femina, terrigena vel forensis, que haberet aliquod jus vel aliquid petere super bonis Leonis de Surman debeat venire et se presentare et facere scribi in cancellaria communis hinc ad VIII dies proxime venturos secundo quod a dicto termino in antea veniens non audietur.

Micoe maritus Mirne se presentavit, quia dixit se habere cartam notarialem super ipsum Leonem et bona sua).¹¹

Sutradan, 23. veljače 1347. se u notarskoj kancelariji našao i Nikola Menčetić a da bi izjavio da ima određeno pravo na imovinu Leona Surmana (Surmanovića). Opet, dan kasnije (24. II 1347) je i Nikola Saunović Dugi (Nicola de Sauini Longo) navratio u općinsku kancelariju a u vezi na obavijest datoj po Laurenciju od pred dva dana. Također prinosi dokaze za svoja potraživanja na imovinu navedenog Leona.

(... Nicola de Menze presentavit se dicte preconizationi, quia dixit se debere recipere certam portionem pecunie a dicto Leone. — Nicole de Sauini Longo, presentavit se dicte preconizationi, quia habere dicit super eam).¹¹

Po ovim arhivskim dokumentima je očita činjenica da je Leone Surma(nović) bankrotirao. Upleo se možda u neke nesigurne trgovačke poslove koji su ga doveli na klizav trgovački put posut novčanim špekulacijama sumnjive vrijednosti i važnosti. Posrnuo je i pao, a rezultat toga pada je rasprodaja njegove imovine i svih njegovih dobara. Može se slobodno pretpostaviti da: niti je bolestan, niti da je napustio ovaj svijet, jer se u arhivskim notarskim zapisima ne nalazi napomena »bivši«, »bolesni«, »na samrti«, odnosno ne spominju se nasljednici, punomoćnici, skrbnici itd. a što je bilo uvijek uobičajeno.

Od trojice njih koji se, kako je zapisano u arhivskim dokumentima, javljaju Kancelaru dubrovačkom dan-dva pošto je Laurencije svojim vikanjem obavijestio stanovnike Grada o bankrotstvu Leona Surman(ovića), za nas je Nikola Menčetić najzanimljiviji. On se, kako je već navedeno susreće u arhivalijama već u prvom desetljeću XIV stoljeća i »može ga se pratiti« sve do 50-tih godina XIV stoljeća u raznim poslovima i »zgodama« vezanim za trgovački i politički život u Dubrovniku. Mikoje, muž Mirne, se javlja samo u jednom arhivskom dokumentu (već navedenom) i može se pretpostaviti da je pripadnik trgovačkog staleža ili je pak susjed a možda i neki daleki rođak Leonov, dok je Nikola Saun(ović) Dugi najvjerojatnije pripadnik vlastelin-

skog staleža čiji se trag nikako ne može slijediti jer je, također, samo jednom spomenut i zapisan u notarskoj zabilješci dubrovačkog Kancelara Soffrediusa.

Nikola Menčetić, dubrovački vlastelin koji je već sutradan poslije Laurencijevog proglasa zatražio svoje pravo na imovinu Leonovu je poznati pripadnik dubrovačkog vlastelinskog staleža, ako je suditi po arhivskim dokumentima vezanim za njegovo ime. Vjerojatno je vrlo bogat i to svoje bogatstvo širi i jača ulažući novac u sigurne poslove vezane za trgovinu, građevinarstvo, pomorstvo i brodogradnju ili pak posuđujući ga na taj način da mu se pozajmljeno vraća sa većom dobiti i većom vrijednosti. Nikola je sin Laurencija Menčetića koji je poznati i priznati dubrovački vlastelin i po svojim trgovačkim sposobnostima i vrijednostima, a i po vrsnom umijeću vođenja političkih poslova i djelovanja u organizaciji i rukovođenju vlašću u općini Dubrovnik.¹²

Menčetići su početkom XIV stoljeća jedna od najbrojnijih vlastelinskih porodica u Dubrovniku,¹³ vrlo su utjecajni, cijenjeni i svugdje prisutni u političkim, trgovačkim, vojnim, a i u kulturnim (ako se tako može reći) zbivanjima u Dubrovniku početkom XIV stoljeća i kroz još mnoga desetljeća i stoljeća kasnije.¹⁴ Kako je Nikola Menčetić još 25. IX 1312. u arhivalijama spomenut kao nadglednik u poslovima ostavštine vlastelina Nale Bajaca¹⁵ znamo zasigurno da je ove 1347. on već vremešan čovjek

s puno iskustva i puno vlastelinskog i trgovačkog smisla i znanja; ukratko čovjek od položaja, poštovanja i ugleda.

Da je dubrovački Kancelar u prvom polugodu 1347. bio Sofredije, zna se po arhivskom dokumentu od 21. ožujka 1344. u kojem piše: »U Velikom je vijeću, kojem prisustvuje 102 vijećnika, njih 96 glasila da se primi u općinsku službu, a za općinskog Kancelara, Sofredije, s time da mu se dade godišnja plaća u iznosu od 6 libara. Tri godine kasnije, 15. III 1347., su svi članovi Velikog vijeća odlučili da se i za slijedeće dvije godine produži ugovor s općinskim Kancelarom Sofredijem uz istu plaću i iste uvjete kao i prošle godine.¹⁶

U općinskoj Kancelariji i inače ima mnogo posla, bar ako je suditi po arhivskom dokumentu od 21. ožujka 1434. kad se određuje da Simon ser Chelli (znači ugledni gospodar dubrovački op. aut.) bude drug, suradnik kancelaru Sofrediju.¹⁶

Vratimo se opet našem Laurenciju.

Početkom ožujka 1347. on, po naređenju Kneza, objavljuje na javnim i za to od prije određenim mjestima da: se nitko ne usudi prelaziti preko vinograda pokojnog Nikole Prabatovića, koji se nalaze u župi, i da tamo ne prave nikakovu štetu, jer će u protivnom biti kažnjeni onako kako Knez odluči. Isto to važi i za svakog onoga koji pređe preko vinograda, (poljske baštine) Urse Zamanje, ili joj pak bude pravio bilo kakovu štetu. I ti su vinogradi također u župi dubrovačkoj.¹⁷

(Laurencius preco communis gridavit in locis solitis quod de cetero nulla persona audeat transire per vineas condam Nicole de Probatta positam in Breno neque in illis dampnum aliquod facere, pena ad voluntatem domini comitis.

Laurentius preco communis de mandato domini comitis gridavit in locis solitis, quod nulla persona audeat transire per vineam Ursii de Zaumacio in Breno neque in illa dampnum aliquod facere, pena ad voluntatem domini comitis).

Ovo je stanovnicima Grada Laurencije svojim jakim glasom davao na znanje 4. ožujka 1347. Izgleda da je toga dana puno toga još trebalo javiti Dubrovčanima, bar kako je suditi po arhivskim dokumentima vezanim za taj dan. Laurencije je još objavljivao da nitko ne čini štetu, niti sam niti njegova stoka, po vinogradima Vlaha Marinovog Slavica; pokojne Dome Bucigalović; a također da nitko ne smije prelaziti preko zemljišta Srečka iz Gruža ili ga na bilo koji način koristiti, ukoliko želi izbjeći kaznu koju je Knez odredio.

Slične obavijesti date su Dubrovčanima i po općinskom glasniku Boguju i Veseljku. I oni su, naime, istog dana obavještavali »jakim glasom, a na za to određenim mjestima« stanovništvo da ne čine štetu po vinogradima Pervoja iz Gruža, odnosno po gospodarskim površinama dumna Klarisa.¹⁷

Ovakovi proglasi, obavijesti odnosno upozorenja, sličnog stila i sadržaja, susreću se u arhivskim dokumentima još od kraja XIII stoljeća pa na dalje. Dubrovnik je još uvijek više poljoprivredno-agrarna sredina nego trgovačko središte južnog Jadrana; svoj puni trgovački (pomorsko-kopneni) zamah će zadobiti u XV stoljeću pa naprijed (uz uspone i

padove tijekom slijedećih stoljeća — op. aut.) pa je i razumljivo da zemljoposjednici, vlasnici poljoprivrednih obradivih površina, šuma i pašnjaka, čuvaju svoju imovinu od šteta nanesenih bilo kakovim načinom. O tome se i te kako vodi briga i sama se Vlada odnosno Knez upliće u svakojake i raznovrsne sporove koji iz nebrige, nepažnje ili na bilo kakav način štete doprinose u ishrani i boljem življenju gospodara, vlastele, zemljoposjednika itd. Pri tom i nije toliko važno da li je zemljište na kojem je učinjena šteta vlastelinsko, općinsko, crkveno, seosko ili gradsko. Kazne su uvijek stroge i neodgodive pa čak i onda ako je Vlast zauzeta i većim brigama i obavezama: napr. epidemija kužne bolesti, neprijateljska vojska na domak Grada itd. I ovo je bio jedan od načina da se gradskom stanovništvu osigura što više hrane pa ma kako dubrovačko područje siromašno i oskudno bilo, što se tiče obradivih ratarskih površina, pašnjaka, livada itd. Zbog toga i česti arhivski dokumenti kojim je zabilježena opomena, obavijest, upozorenje ili kazna ako se netko nepažnjom ili svijesno ogriješi o obaveze čuvanja poljoprivrednog zemljišta, pašnjaka, obradivih površina itd, javno i ponovljeno proglašavani po Laurenciju i njegovim sudruzima (prije i poslije njega) odraz su samo opće brige, općih navika i određenog načina ponašanja i odlučivanja Vlade, Kneza i svih onih koji brigaju i odlučuju o dobrobiti u Općini a kasnije Republici.¹⁸

Prilog ovome je i činjenica da je naš Laurencije napr. tijekom ožujka 1347., travnja i svibnja, u nekoliko navrata upozoravao stanovnike općine Dubrovnik o naređenjima Kneza da se čuvaju vinogradi, obradive površine i šume posjednika (vlastele — uglavnom) bilo u Župi, na Brgatu, u Gružu, okolici Grada itd. Pomagali su mu pri tom (ili ga nadopunjavali) općinski glasnici: Dobroslav, Veseljka, Bogoje i Bernard. Ovakovih upozorenja je znatno više, znatno su češća u proljetnim mjesecima nego u jeseni ili zimi, a što je i razumljivo — poljodjelski radovi se uglavnom odvijaju u rano proljeće; travanj i svibanj su mjeseci listanja loze, bujanja trave, cvatjenja voćaka, nicanja žitarica itd.

Rečeno je već da je 4. ožujka 1347. mnogo toga oglašavano stanovnicima Grada, bar kako je suditi po arhivskim dokumentima vezanim za taj dan. Laurencije je izvikivao pet zapovijedi (obavijesti) datih po Knezu; Veseljko dvije a Bogoje jednu. Osim što svi ukazuju na zabrane nanošenja bilo kakove štete poljoprivrednom zemljištu, Veseljko upozorava i obavještava Dubrovčane da: »se nitko ne usudi primiti u svoj dom ili pak svojim brodom, barkom prihvatiti odnosno prevesti preko mora ili kopnenim putem Martina, slugu vlastelina Petra Babaljevića, koji je pobjegao od njega, a da nije do kraja odslužio svoj rok službovanja — a sve pod prijetnjom kazne kakovu Knez odredi.«¹⁹

Petar Babaljević (od XV stoljeća Bobaljević) je pripadnik poznate vlastelinske porodice koja se susreće u arhivalijama Historijskog arhiva u Dubrovniku još od prve polovine XIII stoljeća. Izumrli su pri kraju XVIII stoljeća, naime, zadnji spomen njihova imena je iz 1771. g.²⁰ Bio je bogat i spretan u trgovačkim poslovima i često ga se spominje u do-

kumentima koji se odnose na veze s bosanskim banom Tvrtkom odnosno s mjestom Drijeva, poznatim trgovačkim središtem njegova doba, a i kasnije, tj. poslije 1356. g., kad se spominje da je već umro.²¹ Izgleda da je bio strog gospodar i da nije lako bilo slugovati u njegovoj kući, bar ako je suditi po arhivskim dokumentima. Tako na pr. i 24. ožujka 1351. Veseljko, dubrovački glasnik, obavještava stanovnike Dubrovnika da »se nitko ne usudi prihvatiti ili pomoći na bilo kakav način Pripnu (Pripnam), slugi vlastelina Petra Babaljevića, koji je pobjegao od njega.«²²

(Zanimljivo bi bilo na jednom mjestu sakupiti i prikazati sve zapise određenog perioda vremena, a koji se odnose na proglase i obavijesti o slugama i sluškinjama dubrovačkim, koji bježe od svojih gospodara. Takovih je arhivskih dokumenata podosta; susreću se već krajem XIII i početkom XIV stoljeća, a i znatno kasnije, i siguran sam da bi iscrpnija, dublja i sadržajnija studija ili radnja vezana za navedene arhivalije, ukazala na neke još neosvijetljene socijalne momente iz dubrovačke prošlosti vezane, konkretno recimo, za prvu polovinu XIV stoljeća, a i šire.)²³

Sličnu obavijest kakovu daje Veseljko Dubrovčanima, tj. upozorenje da se »ni na kakav način ne pomogne pobjeglom slugi vlastelina Petra Babaljevića« izvikuje i Laurencije 12. travnja te 1347. g. Upozorava stanovnike Grada da je iz kuće vlastelina Gabrijela Gledića pobjegla sluškinja Dob-

BACIC

ULICA - SKALINATA
U PULJISERNI

DBK 86

ra i to dan prije Uskrsa, a da nije završila svoje službovanje. Svatko ko o tome nešto zna mora obavijestiti Kneza; u protivnom će biti kažnjen.²⁴

U arhivskim se dokumentima vlastelinska porodica Gleda (Gledić) javlja krajem XIII stoljeća. Poslije 1429. g. više ih se ne susreće na stranicama Historijskog arhiva u Dubrovniku. Vlastelin Gabriel de Gleda, iz čije je kuće pobjegla sluškinja Dobra, bar ako je suditi po sačuvanim arhivalijama vezanim za njegovo ime, vrlo je ugledan član ove, davno izumrle dubrovačke vlastelinske porodice. Prvi se put spominje 1302. g. kad se navode imena članova Velikog vijeća u Dubrovniku (15. X 1302); među 71 velikovijećnika nalazi i njegovo ime. Sve do svoje smrti 1348. g. vršio je mnoge općinske poslove vezane za rukovođenje i organizaciju političkog i društveno-ekonomsko-trgovačkog života u Dubrovniku u prvoj polovici XIV stoljeća. Skoro je redovito član Vijeća umoljenih; prokurator je sv. Marije; nadzornik gradske straže; zapovjednik jednog od dubrovačkih otoka itd. a kada se navodi njegovo ime naziva se: »nobilis home civitatis« (časni građanin).²⁵

Početkom svibnja (2. V 1347) sudrug Lurencijev, Bernard, — općinski vikač, objavljuje Dubrovčanima da je Knez naredio: »Negoju, vrtlaru Junija Gjorgjića, i Miltenu, koji vodi (prodaje) magarce, da se ne usude dati ili učiniti bilo kakovo nasilje Viti i Mateju, braći vrtlarima, i to niti osobno niti njihovim stvarima, a niti im uputiti nikakovu pogrđnu riječ.

(Die secunda madii. 1347. Bernardus preco communiis retulit se de mandato domini comitis precepisse Negoe ortallano Junii de Giorgo et Milteno Assenero, quod de cetero non audeant dare vel facere minuttam vel violenciam Vite et Matheo fratribus ortariis neque in personas eorum vel rebus suis, neque eis dicere verba aliqua ingnurosa, pena ad voluntatem domini comitis).²⁶

Po ovome se može zaključiti da su vrtlar vlastelina Junija Gradića, Njegoje, i njegov prijatelj Milten, u zavadi s braćom Vitom i Matijom, također vrtlarima, i da su, najvjerojatnije zbog svoje jače fizičke sprege i spremne, već od prije — iz nerascišćenih računa, iz osvete, zbog nanešene uvrede i sl. — podosta kinjili i maltretirali braću vrtlare pa ih Knez — eto — uzima u zaštitu.

Zanimljivo je da Knez ne štiti sluge poznatog i poštovanog dubrovačkog vlastelina Junija Gjorgjića što bi se moglo očekivati kada se zna kakav ugled i uvažavanje ovaj vlastelin uživa u Gradu. On je, napr. 6. ožujka 1323. g. poslanik na Dvoru kralja Uroša, a i kasnije je u nekoliko navrata po Velikom vijeću biran i poslat, ovom srpskom velikodostojniku.²⁷ Iz arhivskih dokumenata vezanih za njegovo ime vidi se da je kroz nekoliko desetljeća prve polovice XIV stoljeća bio na mnogim ključnim i odgovornim mjestima gdje se »krojila« politička, organizacijska, odnosno trgovačko-ekonomska situacija Općine Dubrovnik. Vlastela Gjorgjići se pak u arhivskim dokumentima susreću od samog početka XIV stoljeća. Zna se da je oko 1312. g. dubrovački patricijat brojio do 300 odraslih muških članova²⁸ i da su među njima Gjorgjići bili broj-

čano najzastupljeniji. I njegov otac Tripo (Triphon, Triphoniis) je ugledan i poštovan pripadnik vlastelinskog staleža u Dubrovniku iz kraja XIII i početka XIV stoljeća (1279 g. — 1319 g.), a sudeći po arhivskim zabilješkama, sin ga je Junije (1312. g. — 1351 g.) u mnogočemu nadvisio.²⁹

Po ovome se daje sa sigurnošću zaključiti da su braća vrtlari, Vite i Matija, morali itekako biti u pravu kada ih, pretpostavimo, nakon dugotrajnog i nepravednog zlostavljanja od strane sluga vlastelina Junija Gjorgjića, samo Knez, svojom odlukom i javnom prijetnjom kažnjavanja, uspije zaštititi. Kako se u daljnjem slijedu praćenja arhivskih dokumenata ne nailazi više na ime: Vite, Matej i Negoje vrtlar, odnosno Milten koji vodi — prodaje magarce, izgleda da je ova, javno po Bernardu, općinskom dubrovačkom vikaču, objavljena opomena i upozorenje urodila plodom tj. da su ostatak života Vito i Matej sproveo u miru i spokoju od Negoja i Miltena, a sve pod patronatom Kneza dubrovačkog.

Također početkom svibnja 1347. g. (10 V) Laurencije »poslat po Knezu vikaše na javnim mjestima da nitko ne prima u svoju kuću ili pak prevede preko mora ili preko zemlje (općinskog područja) sluškinju Dobricu koja je pobjegla od Jakobice a da nije do kraja odslužila svoj rok službovanja«. Dalje oglašava da je, pobjegavši, uzela sa sobom neke odjevne predmete a i nešto posuđa. Dva dana ranije (8. V) je i Dobroslav, općinski vikač, opet po naređenju Kneza, na sličan način upozoravao stanovnike Grada da se nitko ne usudi primiti u svoj dom ili na bilo koji način pomoći Budeni, kćerci Miltena Drasanovića, koja je bila njegova sluškinja, i koja je pobjegla od njega prije nego što joj je bilo zakonom određeno. Svatko tko bi o njoj nešto znao ili novog doznao mora javiti ili pisati Knezu, inače će biti kažnjen. Navode se i odjevni predmeti koje je sa sobom uzela a zna se i novčana vrijednost tih predmeta (deset perpera).

Die X madii 1347. Laurentius preco communis de mandato domini comitis gridavit in locis solitis, quod nulla persona debeat secum conducere per mare vel per terram neque in domo retinere Dobrizam famulam Jacobizze, que aufugit ab ea non completo termino sue servitutis, et asportavit sibi furtive infrascriptas res: unam tavollinam, unam tunicham de dorso suo de lino, et unum bazile et duo bacilo de rame.

Die VIII madii 1347. Dobroslauus preco communis de mandato domini comitis gridavit in locis solitis, quod nulla persona terrigena vel forensis audeat vel presumat modo aliquo vel ingenio receptare in sua domo vel alibi nec elevare per mare neque per terram Budenam, filiam Milteni Drasanouich, que erat eius famula et aufugit ab eo non completo termino sue servitutis, et quicumque sciret vel haberet eam notificet et presentet domino comiti, pena ad voluntatem domini comitis. Et exportaviti duas tunicas rascie, unam gumnachim, et unum madollis, unum prouolitum, unam camisiam valloris ypp. X.³⁰

Po ovome znamo da u Dubrovniku već prvih desetljeća XIV stoljeća vlada običaj i pismene pri-

jave vlastima sa strane stanovnika Grada. Kako je točno naznačena novčana vrijednost robe koju je sluškinja sa sobom uzela može se indirektno zaključiti koliko je četrdesetih godina XIV stoljeća u općini Dubrovnik vrijedio sukneni ogrtač, koliko poluogrtač, suknja, lanena košulja itd. Kako pak to da je kći Miltena Drašanovića ujedno i njegova sluškinja, ostat će tajna, jer se po ovom šturom arhivskom dokumentu ne može odgonetnuti rodbinsko-služinački odnos koji je vladao u obitelji Miltenovoj.

Naš Laurencije ima puno »grlo« posla jer par dana kasnije (nakon što je upozorio stanovnike Dubrovnika da ne pomognu ni na kakav način odbjegloj sluškinji Dobrici) opet, poslan po Knezu, snažnim glasom, a na javnim, poznatim mjestima javlja stanovnicima Grada da: »svatko ko treba da primi nešto od Kneza ili od njegove svite, odnosno od njegove obitelji, mora se u roku od tri dana prijaviti gospodinu Knezu i tražiti svoje pravo. Nakon toga roka nema pravo ništa tražiti (zahtijevati).

Die XV madii 1347. — Laurentius preco communis retulit se de mandato domini comitis gridasse in locis solitis publice et alta voce, quod quelibet persona que debeat recipere aliquid a domino comite predicto vel ab alio sociorum eius vel ab aliquo eius familie quacunque ratione vel causa terciam diem debeat se presentare domino comiti et petere jura sua paratus facere omnibus justitie complimentum, alias a dicto termino in antea non audietur.³¹

Zaustavimo se načas na ovom arhivskom dokumentu i pokušajmo dati odgovor na nedorečen i nejasan sadržaj odluke i naređenja Kneza danu Laurenciju da obznani stanovnicima Dubrovnika 15. V 1347. g. Prvo: ko je bio Knez dubrovački?

Bio je to Filip Horio, časni pripadnik Mletačkog vlastelinskog staleža. Poznata je, naime, his-

torijska činjenica, da je poslije odlaska dubrovačkog Kneza Damjana Jude s političke scene Jadranskog mora i obala, koji je »izvršio samoubojstvo jakim udarcem glave o jarbol broda«, nakon što je 1205. g. uhvaćen i zatočen po »novoimenovanom latinskom carigradskom patrijarhu, Mlečaninu Tomi Morosini-u«,³² Dubrovnik potpao pod vlast Kriлатog lava sv. Marka i da je takovo stanje i političko uređenje ostalo sve do 1358. g.

Tijekom ovih oko 150-tak godina Knez je dubrovački, odabran u Veneciji i od tamo poslan u Dubrovnik, uživao neprikosnoven autoritet, a svojim je odlukama utjecao i upravljao ključnim političkim, a i ostalim zbivanjima u Općini Dubrovnik. Odlazio je na službovanje u Dubrovnik s uputama svoje Vlade, (mletačke); a zasigurno je i to da je i dalje, za vrijeme svog boravka u Dubrovniku, ostao podložan venecijanskom Duždu i Senatu i »igrao kolo onako kako su u Veneciji svirali«. Po Statutu iz 1272. g. znamo da Knez ima veliku vlast; da po svojoj volji »bira 5 sudaca, 6 vijećnika Malog vijeća i svog zamjenika, zvanog vikar«.³³ To znači da je Malo vijeće odlučivalo onako kako bi Knez savjetovao. Kneževa je vlast od 1320. g. smanjena. Te je godine odlučeno da u Veliko vijeće može ući sva punoljetna vlastela pa smo od tada svjedoci, sudeći po arhivskim dokumentima, da se češće nego ranije Knez i Malo vijeće razilaze od Velikog vijeća po odlukama i mišljenjima koji bi trebali da odrede (ili određuju) političko, društveno i ostalo zbivanje u Općini Dubrovnik. To pak znači da se pri takvom nesuglasju pitalo za konačnu odluku Mletačku vladu.

Drugo: kakovo je pravo, osim što je bio izvršna politička vlast, mletački Knez u Dubrovniku imao a u odnosu na trgovačke poslove, novčane prihode, stjecanje posjeda itd?

Statutom je bilo određeno uz ostalo i to da Knez prima pristojbe od klanja stoke; dio ulova

PODUZEĆE ZA AERODROMSKE USLUGE

AERODROM
»DUBROVNIK«
ČILIP I

pruža usluge prihvata i otpreme putnika, aviona, prtljage i robe kao i usluge ugostiteljstva i trgovine u svojoj pristanišnoj zgradi. U restoranu ugodno ćete se odmoriti i osvežiti prvorazrednim domaćim i stranim pićima i uživati u pogledu na pistu. U ukusno opremljenim prodavaonicama pruža Vam bogat izbor suvenira, žestokih pića, čokoladnih proizvoda, razglednica i žurnala na njemačkom i engleskom jeziku.

ribe; dio prodaje drva i luči; dio od prodaje robova; dio novčane sume nakupljene od globe po odredbi zabrane uvoza vina iz Korčule i Pelješa itd. Knez je imao i određene prihode s otoka Koločepa, Lopuda i Šipana. Bilo je odlučeno da se svi prihodi dobiveni od naplate svih onih brodova koji ulaze i ostaju u dubrovačkoj luci dijele na tri dijela: jedan nadbiskupu, drugi Knezu a treći dubrovačkoj općini.³⁴ Isto je tako Knez imao znatne trgovačke i ine koristi od trgovine solju; od ribolova (mogao je npr. zabraniti ribolov svima oko Božića i Nove godine osim, naravno, sebi i svojoj sviti); od stočarstva itd. — ukratko: svakodnevni i raznovrsni život u Općini je donosio prihod i lagodnije življenje Knezu, njegovoj porodici a i svima onima koji su bili Knezu »pri ruci ili pri srcu«. I vjerojatno je te 1347. g. u kneževoj svakodnevnicu došlo do nekih nesporazuma s nekim od trgovaca, ribara, stočara, poljoprivrednika dubrovačke općine, pa je Filip Horio odlučio da ih više ne bude, odnosno, da o svemu raspravi i da na sve daje ispravan odgovor i ispravno rješenje. Ujedno bi tako ukazao da je mletačka vlast besprijekorna, uredna i bez zamjerki, a samim time svrsishodna i jedino ispravna.

Zadnjeg je dana svibnja 1347. g. Laurencije, općinski vikač, objavljivao stanovnicima Grada dvije odluke. Po jednoj, izdanoj i naređenoj po vlastelinu Frančesku, zamjeniku Kneza, a koju Laurencije uzvikuje na svim mjestima koji pripadaju dubrovačkom nadbiskupu, Dubrovčani se obavještavaju da sve one osobe, kojima je oduzet neki zalag za

najam terena gospodina nadbiskupa, moraju taj zalag otkupiti do slijedeće nedjelje. Ukoliko tako ne učine izvršit će se zapljena, odnosno — slobodno prevedeno — ostat će bez zaloga i bit će kažnjeni.

Po drugoj, naređenoj po Knezu i njegovom Malom vijeću, stanovnici se Grada obavještavaju da: nit jedna osoba, bilo strana bilo domaća, bilo muško bilo žensko, od danas pa unaprijed ne smije ni na kakav način biti vjerovnik pri prodaji ili kupnji, bilo dati na vjeru sa zalogom ili bez zaloga, s ispravom ili bez isprave, Bošku, sinu Desinija. I kogod mu učini tu vjeru ili posudi na temelju zaloga neće mu se dati pravo i morat će sve vratiti bez plaćanja. Tko god mu je što dao mora to prijaviti u roku od tri dana, jer kasnije gubi sva prava.

Odmah po ovoj arhivskoj zabilješci slijedi zapisano da se neposredno nakon Laurencije obavijesti prijavila Marija, žena Sergija Milottina i izjavila da treba primiti od Boška 4 groša.

Die ultimo mensis madii. 1347. Laurencius prece communis de mandato domini comitis et sui minoris consilii, sono campane more solito congregato, gridavit in locis solitis, quod nulla persona terigena vel forensis, masculus vel femina ab hodie in antea audeat vel presumat modo aliquo vel ingenio credere in vendeno vel emendo, nec facere aliquam credentiam cum pignore vel sine pignore cum scriptura vel sine Boseu, bilio Dissingen, et quicumque facit credentiam vel mutuavit super pignore non fiet ei ius supraeum et fiet restitutione (privatus) sine solutione aliqua, et quicumque tradidisset aliquid, hinc retro faciat scribi infra terciam diem et ab inde in antea non audietur.

Maria uxor Sergii Milottini presentavit se in continentia, dicens quod debet recipere ab eodem Boscoe gross. IIII

Laurencius prece communis de mandato ser Francisci socii domini comitis gridasset per loca ubi sunt domus territorii domini archiepiscopi ragusini, quod omnes ille persone, quibus esset ablatum aliquod signum pro affectu terreni domorum archiepiscopatus usque ad diem dominicam proximam debeant illa restatasse, alias a dicto termino in antea vendentur, et si aliquid deficerit ad aolutionem integram eius quod recipere debet, pignorabuntur de residuo.³⁵

Da dubrovački nadbiskup uživa velike privilegije u nekim područjima ljudske djelatnosti kao i Knez, u nekim ispred, a u nekim iza njega, — poznata je povijesna činjenica. Statutom mu je određen prihod od prodaje ribe, stoke, mesa, drva za ogrijev i svijetlo; posjeduje vinograde, poljoprivredno zemljište, šume i kuće i to na užem a i širem području Općine.³⁶ Ukoliko ima trgovačkog duha (a ima ga) svoje bogatstvo učvršćuje i upotpunjuje spretnim poslovima. I sigurno da pritom dolazi do nesuglasica, zapleta, sukoba i nesporazuma sa stanovnicima Grada, pa se tako može i razumjeti obavijest dana Laurenciju da je razglasila »području dobara-posjeda dubrovačkog nadbiskupa«. Po ovom što je zapisano u Knjizi Reformacije dana 31. V. 1347. g. Laurencije je izvikivao internu obavijest, naime bio je obavezan ići i razglasiti ono što mu je naredio pomoćnik Kneza

samo po posjedima dubrovačkog nadbiskupa. Ne navodi se da je dužan vikati na »svim za to određenim mjestima« — kako je inače uobičajeno kad mu naređuje Knez i njegovo Malo vijeće.

Iz obavijesti, izdanoj i naređenoj Laurenciju po Knezu i njegovom Malom vijeću, kojom se strogo upozoravaju svi (ama baš svi) stanovnici Grada da ni na kakav način ne pomognu, surađuju ili sudjeluju u bilo kakovim poslovima vezanim za ime Boška, sina Disinjijeva, može se zaključiti da je isti (Boško) učinio nešto što se protivi običajima ponašanja u Općini. Vjerojatno se radi o ne baš korektnim trgovačkim poslovima, koji su od relativno veće vrijednosti, važnosti i interesa za Kneza i Malo vijeće, a u koje se, neslavno, upustio Boško. Kako pak u dokumentima koji slijede poslije ovog datuma (31. V 1347) više nema spomena imenu Boško sin Disinjijev, može se zaključiti da je naređenje izdato od Kneza i Malog vijeća striktno izvršeno i da nitko, ni na kakav način, nije pomogao Bošku, pa je, vjerojatno, loše završio. Doživio je i financijski i moralni pad i za pretpostaviti je da se odselio s područja Općine.

I tako smo prikazom arhivskog dokumenta od 31. V 1347. g. i završili »storiju« o Laurenciju, općinskom vikaču dubrovačkom; sličnim je prikazom, arhivskog dokumenta sličnog sadržaja i započet ovaj rad kada se ukazalo na slučaj Surmana de Leone itd. Iako tijekom slijedećih mjeseci i godina ima još podosta podataka o Laurenciju, ovih je nekoliko arhivskih dokumenata vezanih za njegovo ime i izabranih za kraći period vremena (par mjeseci prve polovice 1347. g.) od interesa i ilustracije za bolje poznavanje svih zbivanja u i na području općine Dubrovnik. Laurencije je svojim glasom izvikivao dubrovačku svakodnevicu, za ono doba važnu i od općeg interesa; s današnjeg gledišta upечатljivu i zanimljivu jer, razlažući je, život dubrovački iz prve polovice 1347. g. dobiva širu i dublju dimenziju, širi smisao, drugačiji pečat i opipljiviji, prisniji sadržaj.

BILJEŠKE:

¹ Monumenta ragusina (Mon. rag.) — Tomus I (Ann. 1306 — 1347), 214, Zagrabiae 1879.

² Mon. rag. — Tomus V (Ann. 1301 — 1336), 406., 105., Zagrabiae 1897.

³ Foretić, V.: Povijest Dubrovnika do 1808., Knjiga I, str. 131., Nakladni zavod Matice Hrvatske, Zagreb 1980.

⁴ Mon. rag. — Tomus I, 138.

⁵ Jeremić, R., Tadić, J.: Prilozi za historiju zdravstvene kulture starog Dubrovnika, II, 10., Biblioteka centralnog higijenskog zavoda, Beograd 1939.

⁶ Mon. rag. — Tomus I, 129.; Mon. rag. — Tomus V, 406.

⁷ Lučić, J.: Povijest Dubrovnika II, 94—113., Anali JAZU, Sv. XII—XIV, Dubrovnik 1976.

⁸ Diversa cancellariae IV (1305 — 1306), fol. 42, 45; Historijski arhiv u Dubrovniku (H. A. D.) .

⁹ Mon. rag. — Tomus V, 18.

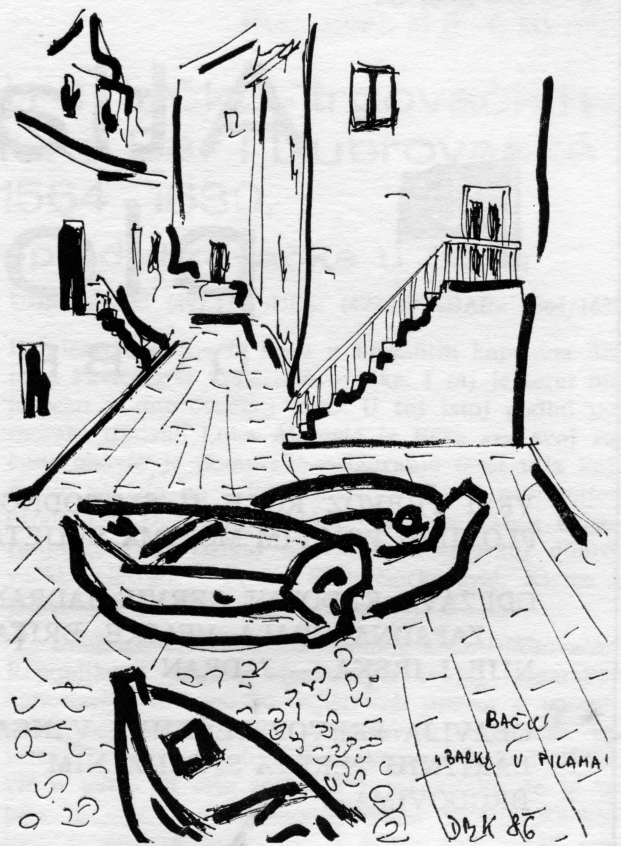
¹⁰ Bačić, J.: Higijensko-epidemiološke prilike u Dubrovniku u XV stoljeću, Doktorska disertacija, 10—30., VMA., Beograd 1984.

¹¹ Mon. rag. — Tomus I, 214.

¹² Manken, I.: Dubrovački patricijat u XIV veku, 336—345., SANU, Beograd 1960.

¹³ Idem 314.

¹⁴ Ibidem 9, 16.

¹⁵ Mon. rag. — Tomus I, 11. Manken, I.: op. cit. 64, 120—121.

¹⁶ Mon. rag. — Tomus I, 150, 257.

¹⁷ Manken, I.: op. cit., 451—453.; Mon. rag. (I), 214.

¹⁸ Lučić, J.: Grane privrede u dubrovačkoj Astareji (do u polovini XIV st.), 257—299., Anali JAZU, sv. X—XI, Dubrovnik 1962.

¹⁹ Mon. rag. — Tomus I, 215.

²⁰ Manken, I.: op. cit., 119.

²¹ Dinić, M.: Trg Drijeva i okolina u srednjem veku., 121., Godišnjica Nikole Čupića 47 (1938), Mon. rag. (V) 159.

²² Mon. rag. — Tomus II, 125.

²³ Jeremić, R., Tadić, J.: op. cit. (knjiga I) 129—130., (knjiga II) 199—217.

²⁴ Mon. rag. — Tomus I, 215.

²⁵ Manken, I.: op. cit. 229—230.; Mon. rag. (V), 40.

²⁶ Mon. rag. — Tomus I, 216.

²⁷ Manken, I.: op. cit., 47.; Mon. rag. (I), 79, 74.

²⁸ Idem, 9.

²⁹ Mon. rag. — Tomus I, 74.; Div. canc. IX, 43/II; Mon. rag. (I), 70., 111.; Mon. rag. (V), 236, 295, 314.; Div. canc. XII, 75/II., Diversa notariae., III., 90/II.; Div. not. IV., 78/II.

³⁰ Mon. rag. — Tomus I, 216.

³¹ Mon. rag. — Tomus I, 216—217.

³² Foretić, V.: op. cit., 57—58.

³³ Stulli, B.: Prilozi pitanju o redakcijama knjige Statuta grada Dubrovnika., 85—118., Anali JAZU, Dubrovnik 1954. (O Statutu dubrovačkom su pisali mnogi historičari Dubrovnika kao na pr. Vojnović, Jiriček, Tadić, Lučić, Mitić, Šundrica i mnogi drugi — op. aut.)

³⁴ Foretić, V.: op. cit., 67—69.

³⁵ Filip de Diversis.: Opis položaja, zgrada, državnog uređenja i pohvalnih običaja slavnog grada Dubrovnika, 11—74, Dubrovnik 3.; Dubrovnik 1973.